

רחב – מהמקרא לאגדה

וַיִּשְׁלַח יְהוָה בֶּן נוּן מִן הַשְּׁטִיִּים שְׁנַיִם אַנְשִׁים מִרְגְּלִים חָרֵשׁ לֵאמֹר לְכוּ רְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְאֶת יְרִיחוֹ וְיַלְכוּ וּיָבֹאוּ
בֵּית אִשָּׁה זֹנָה וְיִשְׁמְהוּ רָחֵב וְיִשְׁכְּבוּ שָׁמָּה: (יהושע פרק ב פסוק א).¹

וְהִיִּתָה הָעִיר חָרֵם הִיא וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ לֵה' רַק רָחֵב הַזֹּנָה תַּחְיָה הִיא וְכָל אֲשֶׁר אֵתָהּ בְּבֵית כִּי הִחְבֵּאתָהּ אֶת
הַמְּלָאכִים אֲשֶׁר שָׁלַחְנוּ: (יהושע פרק ו פסוק ז).²

וַיָּבֹאוּ הַנְּעָרִים הַמְּרַגְלִים וַיְצִיאוּ אֶת רָחֵב וְאֶת אֲבִיהָ וְאֶת אִמָּהּ וְאֶת אַחִיהָ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהּ וְאֶת כָּל מִשְׁפַּחֹתֶיהָ
הַוּצִיאוּ וַיְנַיְחוּם מַחוּץ לְמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל: (שם פסוק כג).³

מכילתא דרבי ישמעאל יתרו מסכתא דעמלק פרשה א – בין חציית ים סוף לחציית הירדן

... וכן אמרה רחב הזונה לשלוחי יהושע: "כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים וגוי' ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם" (יהושע ב יא-א). אמרו: רחב הזונה בת עשר שנים היתה כשיצאו ישראל ממצרים, וכל מ' שנה שהיו ישראל במדבר זנתה. לסוף נ' שנה נתגיירה, והיא אומרת: רבש"ע, בשלשה דברים חטאתי, בשלשה דברים מחול לי, בחבל בחלון בחומה, שנאמר: "ותורידם בחבל בעד החלון כי ביתה בקיר החומה ובחומה היא יושבת" (יהושע טו).⁴

מסכת מגילה דף יד עמוד ב – צאצאי רחב הגיורת אשת יהושע

אמר רב נחמן: חולדה מבני בניו של יהושע היתה ... איתיביה רב עינא סבא לרב נחמן: שמונה נביאים והם כהנים יצאו מרחב הזונה, ואלו הן: נריה, ברוך, ושריה, מחסיה, ירמיה, חלקיה, חנמאל, ושלוס.⁵ רבי יהודה אומר: אף חולדה הנביאה מבני בניה של רחב הזונה היתה ... תסתיים שמעתא; דאיגיירא ונסבה יהושע.⁶

¹ כמנהגנו לפרקים, אנו נדרשים להפטרות השבת (שבאה לתקן את חטא המרגלים שבפרשה). והפעם נתמקד בדמות המרכזית שבהפטרות היא רחב הזונה. בכותרת הדף נקטנו לשון קצרה ונקיה (גמרא פסחים ג ע"ב), אך המקרא וחז"ל לא מסתירים את עברה ומקצועה של רחב וברוב האזכורים במדרש היא נקראת בשמה המלא: רחב הזונה.

² כך מצווה יהושע את צבאו רגע צבאו רגע על לפני ההסתערות על העיר יריחו בעבות הקפתה ביום השביעי, שלדברי חז"ל היה בשבת, ראו סדר עולם רבה פרק יא: "ר' יוסי אומר: יום השבת היתה מלחמתה של יריחו" וכן במדבר רבה יד א ויהיה ביום השביעי: "ומנין שהיתה שבת? שאין שבעה לעולם בלא שבת. ולפי שהיה יום שבת אותו יום שכבשו את יריחו, לכך החרימם את יריחו קדש לה' ... אמר ר' יהושע: השבת כולה קדש וכל מה שנכבש בשבת יהיה קדש לה'". הוא יהושע שבא משבט אפרים שנשיאו הקריב "ביום השביעי" הוא שבת הגם שהיה זה קרבן יחיד (במדבר רבה יד ב).

³ וחזר הכתוב בפסוק כה בהמשך הפרק, ומאשר שוב שכן אכן נעשה: "וְאֶת רָחֵב הַזֹּנָה וְאֶת בֵּית אֲבִיהָ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהּ הִחְיָה וְהוֹשִׁיעַ וַתֵּשֶׁב בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי הִחְבֵּאתָ אֶת הַמְּלָאכִים אֲשֶׁר שָׁלַח יְהוָה לְרַגְלֵךְ אֶת יְרִיחוֹ", ללמדך שבני ישראל עמדו בהבטחתם (וכן הוא באנשי גבעון הגם שרימו את בני ישראל, ראו דברינו [חילול השם במקרא](#) בפרשת אמור). ראו רש"י שיר השירים ד ג: "כחוט השני שפנותיך - נאות להבטיח ולשמור הבטחתך, כמו שעשו המרגלים לרחב הזונה שאמרו לה: את תקות חוט השני ושמרו הבטחתם". בכך, יורד המסך על דמותה של רחב במקרא ואין היא או מי מצאצאיה נזכרים שוב. אבל לא כן בחז"ל ובמדרש, שמצאו מקום רחב להתגדר בדמותה, והשאלה המתבקשת היא מדוע? מה יש בדמותה של רחב שהרחיב לבם של חכמים ודרשנים? לא בטוח שנצליח לתת תשובה ברורה לשאלה זו. כהצעה ראשונה, נפנה להבדל בין פסוק כג האומר שרחב אמנם ניצלה, כפי שהובטח לה, אך היא ומשפחתה או משפחותיה הונחו מחוץ למחנה ישראל. ולעומתו, פסוק כה שאומר: "ותשב בקרב ישראל עד היום הזה". מחוץ למחנה או בקרב ישראל? "עד היום הזה" - עד איזה יום? מתי נכתב פסוק זה וע"י מי? נראה שכבר כאן מוצא המדרש מקום להתגדר בו.

⁴ אותנו לימדו כילדים שרחב הייתה פונדקאית, בעלת אכסניא. כדברי רש"י על הפסוק בשם תרגום יונתן: "פונדקאיתא – מוכרת מיני מזונות". וכן מביא רלב"ג בפירושו ואף רד"ק מזכיר פירוש זה ומציע אותו גם על אמו של יפתח זונות אחרות. אבל במדרשים ברור שהיה זה פונדק מאד מפוקפק ובית אכסניא מסוג מאד מסוים, אשר פעל ארבעים שנה מעת שמלאו עשר שנים לרחב (עד ששָׁבַת כשהגיעו בני ישראל, ראו רש"י יהושע ב יא בעקבות הגמרא בזבחים קטז ע"ב מה גרם להשבתתו). שימו לב שרחב מציינת את קריעת ים סוף ולא את חציית הירדן, שזה נס שעמי האזור יכלו להתרשם ממנו יותר בקרבת זמן ומקום. ראו דברינו [חציית הירדן - הצעה להפטרות חלופית לשביעי של פסח](#). רחב שמעה שהוביש ה' את מי ים סוף בתחילת אותם ארבעים שנה, כשהייתה בת עשר ורק היום היא נזכרת בנס ההוא ומנסה לחבור לעם ישראל שעומד לכבוש את הארץ! האין מקום לפקפק קצת בטיב גרות זו? ובאשר לחטא בחומה, קיר וחלון, ראו ספרי זוטא להלן: "שהיתה מזנה עם בני המדינה מבפנים ועם הליסטים מבחוץ, שנאמר: כי ביתה בקיר החומה ובחומה היא יושבת" (יהושע ב טו).

⁵ על חנמאל (שלוס) וירמיהו, ראו דברינו [גאולת השדה בענות](#) בפרשת בהר.

⁶ אגב הדיון בגמרא על חולדה הנביאה, אם היא מצאצאי יהושע או מצאצאי רחב, באנו לפרשה פשוטה: חולדה היא מצאצאי שניהם. כיצד? רחב התגיירה ויהושע נשא אותה לאישה! ועפ"י הגמרא שם לא היו ליהושע ורחב בנים כי אם רק בנות וכל הנביאים ושאר המיוחסים שנולדו ליהושע ורחב היו בני בנותיהם ולא בני בניהם כמו שכתוב במקומות רבים. והרי לנו גם דגם לגוי שמבקש להתגייר על מנת שיהיה כהן. ראו דברינו [הגר שביקש להיות כהן גדול](#) בפרשת במדבר. יכלו שמאי והלל בסיפור שם לשלוח את הגוי שמבקש להתגייר למקרה של רחב! אך כיצד זה נשא יהושע את רחב לאישה וכיצד גיירו אותה? הרי מצווים להחרימם את שבעת העממים (וכיצד גם יכלו המרגלים להבטיח לה שלא תיפגע היא וכל משפחתה)? ראו הדיון בתוספות שם ובראשונים

ספרי זוטא במדבר פרק י – מגנות של זנות קשה לשבח של נבואה ואהבה⁷

וכן את מוצא ברחב הזונה שהטמינה את מרגלי יהושע ... וילכו ויבאו בית אשה זונה. ר' יהודה אומר: ארבעה שמות של גנאי היה לה. נקרא שמה רחב הזונה כשמה. דבר אחר: רחב הזונה שהיתה מזנה עם בני המדינה מבפנים ועם הליסטים מבחוץ, שנאמר: "כי ביתה בקיר החומה ובחומה היא יושבת" (יהושע ב טו).⁸ דבר אחר: רחב הזונה שהיתה מארץ כנען ולא היה בארץ כנען בני אדם רעים וקשים מהם. דבר אחר: רחב הזונה שהיתה מאנשי יריחו מאותן שכתוב בהן כלייה, שנאמר: "כי החרס תחרימם" (דברים כ יז).⁹ ועליה הוא אומר: "ומשפחות בית עבודת הבוץ" (דברי הימים א ד כא) שהיתה עסוקה בבוץ ... שהטמינה את המרגלים בבוץ ... ונאמר: "ותשב בקרב ישראל עד היום הזה" (יהושע ו כה).¹⁰ ר' שמעון אומר: לפי שהיום הזה רודה ברקיע, כך יהא זרעך קיים לפני לעולם; שעמדו ממנו שמונה נביאים וכולהם כהנים, ואלו הן: ירמיה וחלקיהו שרייה מחסייה ברוך בן נריה חנמאל שלום, ויש אומרים: אף יחזקאל ובוזי. ואף חולדה הנביאה מבני בניה ... ומה אם מי שהיתה מגויי הארץ וממשפחות האדמה, על שעשתה מאהבה נתן לה המקום מאהבה, על אחת כמה וכמה אילו היתה מישראל.¹¹

במדבר רבה פרשה ח סימן ט – גר צדק מביא שלום על ישראל

"וראה בני לבניך שלום על ישראל" (תהלים קכח ו), וכי בשביל שיראה הגר בניו לבניו, לכך יבוא שלום על ישראל?¹² אלא בגר צדק הכתוב מדבר, שזוכה שמיא בתו לכהן, וזוכה ועומדים מבניה שהם בני בניו, כהנים שמברכין את ישראל ואומרים: "יברכך ה' ... וישם לך שלום", לכך נאמר: "שלום על ישראל". כשם שמצינו ברחב הזונה, על שהכניסה את המרגלים לביתה ומלטה אותם, העלה עליה הקב"ה כאילו עמו עשתה, ונתן לה שכרה. וכן הוא אומר: "ותקח האשה את שני האנשים ותצפנו" (יהושע ב ד) - ותצפנס אין כתיב כאן, אלא ותצפנו.¹³ ומה שכר נטלה? שנשאו מבנותיה לכהונה וילדו בניו שהיו עומדים ומשמישים ע"ג המזבח, והיו נכנסין למקדש ומברכין את ישראל בשם המפורש. ואלו הם: ברוך בן נריה ושריה בן מחסיה וירמיה בן חלקיה וחנמאל בן שלום.¹⁴

ואחרונים נוספים כמו הלכות גדולות סימן מח שנתנו על כך תשובות רבות, החל מכך שבעצם רחב לא הייתה מיושבי הארץ משבעת העממים וכלה בכך שזו הייתה הוראת שעה. ועכ"פ מצאנו ליהושע שגם 'מסרבו פקודה' בקריאה לשלום לשבעת העמים בכיבוש הארץ. ראו דברינו [וקראת לשלום](#) בפרשת שופטים. כך או כך, נראה שאפשר לצרף את רחב לרשימה הנכבדה של גויים שהתגיירו הם או צאצאיהם ויצאו מהם אנשים מפורסמים, כגון: נעמן, המן, סנחריב, נבזראדן (גמרא מגילה נז ע"ב, סנהדרין צו ע"ב), מלבד יתרו ורות שלהלן.

⁷ המדרש שם, וכן בספרי פסקא עת, דן בדמויות מרכזיות שקירבו עצמם לעם ישראל, הוא מתחיל ביתרו, עובר לרחב ומשם לרות. ואולי מדרש זה הוא המקור לציטוט של רב עינא סבא בגמרא מגילה ה"ל. ואנו נתמקד בדמותה של רחב.
⁸ ובגמרא זבחים קטז ע"ב: "אין לך כל שר ונגיד שלא בא על רחב הזונה". ואחרי כל גנות זו, בא השבח הגדול מהמילה "בוץ".
⁹ עד כאן הכל לגנותה של רחב.

¹⁰ זה המקור המרכזי לכך שרחב התגיירה ונולדו לה צאצאים כה מכובדים. הפסוק ביהושע רק אומר שהיא שבני ישראל קבלו אותה וקיימו את הבטחת יהושע והמרגלים. אמנם "עד היום הזה" בא לרמז משהו, אבל הסמך מדברי הימים וההיקש של "בוץ", הוא קלוש למדי. הפסוק בדברי הימים א ד כא (בנוסח התנ"ך שבידינו) הוא: "ומשפחות בית עבדת ה' לבית אשבע" ולא כנוסח שמצוי במדרש ספרי זוטא. ובכל מקרה זה שהיא הייתה עסוקה בבוץ (תעשיית בדים או אריגה) היא דרשת חז"ל ולא פסוק במקרא. על דרשה פתלתלה זו בנויה כל המסורת על רחב שהתגיירה וצאצאיה המכובדים. ועל נישואיה עם יהושע אין שום סמך מלבד הדרשה בגמרא מגילה לעיל. האם המדרש משקף כאן מסורת עממית?

¹¹ ובמקבילה בספרי פסקא עת הנוסח המסיים הוא: "והרי דברים קל וחומר, ומה מי שהיתה מעם שנאמר בו: לא תחיה כל נשמה (דברים כ טז), על שקירבה עצמה כך קירבה המקום, ישראל שעושים את התורה על אחת כמה וכמה". ועוד נחזור לעניין הזה של לשון קירוב. כל התיאור הרחב והציורי של מעשיה של רחב, וכן יתרו ורות במדרשים אלה, לרע ולטוב, כל עניין גירותה ואזכור צאצאיה הנכבדים, הוא במטרה להגיע לקל וחומר לעם ישראל. קל וחומר שאפשר אגב לקרוא אות כשבח או כמוסר לעם ישראל.

¹² סימן זה עוסק כולו בפרק קכח בתהלים והעמדתו על הגרים. ראו פתיחת המדרש שם על הפסוק הראשון בפרק: "זהו שכתוב: אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו – אינו אומר: אשרי ישראל, אשרי כהנים, אשרי לוויים, אלא: אשרי כל ירא ה' – אלו הגרים שהם יראי ה'". ראו דברינו [קבלת גרים](#) במגילת רות וכן [כולנו גרים](#) בחג השבועות.

¹³ פרשנויות רבות בפסט ובדרש נאמרו על "ותצפנו" זה. ראו פירוש רש"י על הפסוק ביהושע: "יש מקראות מדברים על הרבים כיחיד, לפי שמיירה בהטמנתם ובמקום צר כאילו היה יחיד. ומדרש אגדת תנחומא (סימן א בפרשתנו) יש פנחס וכלב היו. ופנחס עמד לפניו ולא ראוהו לפי שהיה כמלאך. דבר אחר: ותצפנו כל אחד ואחד בפני עצמו". אך כאן, ותצפנו – כביכול לקב"ה. ולהבדיל, דברי המרגלים בפרשת השבוע, גם הוא בלשון יחיד "כי חזק הוא ממנו" – רש"י: "כביכול כלפי מעלה אמר" (ראו גמרא סוטה לה ע"א: "אל תקרי ממנו אלא ממנו, כביכול, אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם"). דור האבות (בדיבור רהב): ממנו, בדור הבנים (ע"י רחב): ותצפנו.

¹⁴ לא לסתם כהנים זכתה רחב, אלא לכהנים גדולים שמשמישים בשמונה בגדים, נכנסים לפני ולפנים ומבטאים את השם המפורש בקדושה וטהרה. ואזכור חנמאל בן שלום בסוף הדרשה נראה שמרמז לברכת כהנים שנחתמת "בשלום". ראו שוב דברינו [על הגר שביקש להיות כהן גדול](#), בפרשת במדבר. ורחב אף שלא בקשה, יצאו ממנה שמונה, ויש מונים עשרה, כהנים נביאים ומהם ארבעה כהנים גדולים.

תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק ד הלכה ד – מול איזה קיר התפלל חזקיהו

רבי חלבו מטיבה בשם רבי אבדומא דמן חיפא: צריך אדם להסב פניו לכותל להתפלל. מה טעם? "ויסב חזקיהו פניו אל הקיר" (ישעיהו לח ב).¹⁵ באי זה קיר נשא עיניו? רבי יהושע בן לוי אמר: בקירה של רחב נשא עיניו – "כי ביתה בקיר החומה". אמר לפניו: ריבונו של עולם, רחב הזונה שתי נפשות הצילה לך, ראה כמה נפשות הצלת לה הדא היא דכתיב: "ויבאו הנערים". תני רבי שמעון בן יוחי: אפילו היתה במשפחה מאתים אנשים והלכו ודבקו במאתים משפחות כולהם ניצולו בזכותה - אבותי שקירבו לך כל הגרים האילו, על אחת כמה וכמה!¹⁶ רבי חיינא בר פפא אמר: בקירות בית המקדש נשא עיניו ... רבי שמואל בר נחמן אמר: בקירה של שונמית נשא עיניו ... ורבנן אמרי: בקירות לבו נשא עיניו: "מעיי מעיי אוחילה קירות לבי הומה לי לבי לא אחריש" (ירמיהו ד יט). אמר לפניו: ריבונו של עולם, חוזרתי על רמ"ח איברים שנתת בי ולא מצאתי שהכעסתיך באחת מהן, על אחת כמה וכמה תינתן לי נפשי.¹⁷

דברים רבה פרשה ב סימן כח – רחב הכי קרובה למשה

"כי ה' הוא האלהים" רבנן אמרי: יתרו נתן ממש בעבודה זרה, שנאמר: "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים" (שמות יח יא).¹⁸ נעמן הודה במקצת ממנה, שנאמר: "הנה נא ידעתי כי אין אלהים בכל הארץ כי אם בישראל" (מלכים ב ה).¹⁹ רחב שמתהו בשמים ובארץ, שנאמר: "כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת" (יהושע ב יא). משה שמו אף בחללו של עולם, שנאמר: "כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד" (דברים ד לט) - מהו "אין עוד"? אפילו בחללו של עולם.²⁰

מדרש שמואל (בובר) פרשה ט – זכתה רחב ליחזקאל

אמר הקב"ה למשה: אתה אמרת: "וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ובארץ מתחת אין עוד" (דברים ד לט), חייך שאני מכתוב עליך: "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה" (שם לד ז). רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי: אמר הקב"ה לרחב: את אמרת: "כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת" (יהושע ב יא), ניחא בארץ, שמה בשמים ממעל?²¹ את אמרת מה דלא חמין עיניך (מה שלא ראו

¹⁵ ובגמרא בבלי ברכות ה ע"ב: "מנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר - שנאמר: ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל". ולהלכה, ראו חיי אדם חלק א כלל כב: "וטוב כשיכול לקבוע מקום אצל הקיר, כדי שיתפלל שמונה עשרה ופניו אל הקיר. כדמצינו בחזקיהו המלך". וחזקיהו למד מרחב. האם כל אותם ימים מאז יצאו המרגלים ועד כיבוש יריחו נשאה רחב פניה אל הקיר בו הורידה את המרגלים. הקיר שלשעבר היה משמש לזנות "מבחוץ" והתפללה שהמרגלים יעמדו בהבטחתם ושבועתם?

¹⁶ וכן הוא ברות רבה ב סימן א אשר נשען על פסוק כג ביהושע פרק ו שהבאנו בראש דברינו (הפסוק השלישי בראש הדף): "תני ר' שמעון בר יוחאי: שאפילו היתה משפחתה מאתים אנשים והלכו ונדבקו במאתים משפחות אחרות, כולן ניצולות בזכותה - 'ואת כל משפחתה' לא נאמר, אלא: ואת כל משפחותיה". לא רק רחב ומשפחתה הקרובה נצלו, כי אם עם גדול ורב (מאתיים בחזקת שלוש! ברור שהמספר הוא ע"ד הגוזמא). מה קרה לכל האוכלוסים הרבים האלה? נשאר מחוץ למחנה (כנבעונים להלן בספר יהושע) או נכנסו והתערו בקרב ישראל (הערה 3 לעיל)? עוד בעניין זה, ראו רמב"ן בראשית יט יב בהשוואה עם לוט: "והנה זכותו של לוט היה מציל בנים ובנות וחתנים ... כי דרך מוסר לשלוחים להציל בעל ביתם וכל אשר לו" וכבר הערנו שלוש הציל יותר מאברהם, את העיר צער (חמישית מסדום), וזה נושא אחר השייך לפרשת וירא.

¹⁷ השוו עם נוסח הבבלי בברכות דף י ע"ב שם מוזכרים רק קיר השונמית וקירות לבו של חזקיהו ואין אזכור של קירה של רחב (גם לא קירות בית המקדש שאותו טיהר וקידש חזקיהו ברוב עם, ראו דברי הימים ב פרק כט).

¹⁸ משמע שיש אלהים אחרים זולת ה'. ה' הוא אמנם הגדול מכולם - ראש האלים, אבל לא יחיד. ומה נעשה עם הפסוק שמשא אומר: "כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדני האדנים" (דברים י ז)? ראו דברינו [אלוהי האלוהים](#) בפרשת עקב.

¹⁹ היינו שאלהי ישראל הוא אלהי כל הארץ, כך הוא דורש את הפסוק. נעמן ממליך את הקב"ה על כל הארץ, אך עדיין לא אלהי השמים.

²⁰ ראו מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דעמלק פרשה א, שם אין משה, רק יתרו, נעמן ורחב: "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים. עד עכשיו לא הודה לו בדבר כי גדול ה', אמר: מתחילה לא היה עבד יכול לברוח ממצרים שהיתה סוגרת ומסוגרת, ועכשיו הוציא ששים ריבוא בני אדם ממצרים, לכך נאמר כי גדול ה' ... אמרו: לא הניח יתרו עבודה זרה בכל העולם, שלא חזר עליה ועבדה, שנאמר: מכל האלהים. ונעמן הודה בדבר יותר ממנו, שנאמר: הנה נא ידעתי כי אין אלהים בכל הארץ כי אם בישראל. וכן רחב הזונה אומרת: ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת". נראה שמדרש דברים רבה, המאוחר יותר, לא היה מוכן להשאיר את רחב אחרונה כנושאת כתר המלכות ה' בשמים ובארץ והוסיף את משה אחרון, כמי שהמליך את הקב"ה אף בחללו של עולם (החלוקה לארץ, שמים וחלל העולם, נראית מתאימה לאסטרונומיה של ימינו). ותוספת זו אף היא לשבחה של רחב שכעת סמוכה למשה ובינה ובין משה "אין עוד". ואגב, מי עוד אמר את הביטוי בשמים ממעל ועל הארץ מתחת? שלמה בחנוכת בית המקדש (מלכים א פרק ח).

²¹ את יכולה לדבר על הארץ, מנין לך מה בשמים? שמה כמו שמה. ועל משה הוא כמובן לא שואל, אך ראו שיטת ר' יוסי בגמרא סוכה ה ע"א: "רבי יוסי אומר: מעולם לא ירדה שכינה למטה, ולא עלו משה ואלהיה למרום, שנאמר: השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם".

עיניך), חיך שבך עומד ורואה מה שלא ראו הנביאים, הדא הוא דכתיב: "נפתחו השמים ואראה מראות אלהים" (יחזקאל א א).²²

קהלת רבה פרשה ח סימן י – הצדיקים מסייעים לגרים

"ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו" (קהלת ח י)²³ ... מדבר בגרים שהם באים ועושים תשובה. "וממקום קדוש הלכו" - ע"י שהלכו במקום קדוש אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. "וישתכחו בעיר" - וישתכחו מעשים רעים, "אשר כן עשו" - וישתכחו מעשיהם הטובים אשר עשו בעיר.²⁴ "גם זה הבל" - אמר רבי יצחק: איננו הבל. וזה הבל, שאינן באין מאלהן. רבי בון אמר: צדיקים הלכו לשם ויבואו, כגון יוסף לאסנת, יהושע לרחב, בועז לרות, משה לחובב. א"ר אחא: אין זה הבל, אלא שאין הבריות באין ומתקדשין לתחת כנפי השכינה.²⁵

פסיקתא דרב כהנא פיסקא יג דברי ירמיהו – מעשה רחב מקטרג על עם ישראל

ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי פתח: "עבד משכיל ימשול בן מביש ובתוך אחים יחלק נחלה" (משלי יז ב) - עבד משכיל, זה ירמיהו. ימשול בן מביש - אילו ישראל שביישו את עצמן לעבודה זרה.²⁶ א"ר אבא בר כהנא כתיב: "ולא היית כזונה לקלס אתנן" (יחזקאל טז לא), ייתי ברא דמקלקלתה דתקנת עובדיה, ויוכח לברא דמתקנתה דקלקלת עובדיה.²⁷ את מוצא, כל מה שכתוב בישראל לגניי, כתוב ברחב לשבח. ברחב כתוב: "ועתה השבעו נא לי בה' כי עשיתי עמכם חסד" (יהושע ב יב), ובישראל כתוב: "אכן לשקר ישבעו" (ירמיה ה ב). ברחב כתוב: "והחיתם את אבי ואת אמי" (יהושע ב יג), ובישראל כתוב: "אב ואם הקלו בך" (יחזקאל כב ז). ברחב כתוב: "והיא העלתם הגגה" (יהושע ב ו), ובישראל כתוב: "ואת המשתחווים על הגגות לצבא השמים" (צפניה א ה). ברחב כתוב: "ותטמנם בפשתי העץ" (יהושע שם ב), ובישראל כתוב: "אומרים לעץ אבי אתה" (ירמיה ב כז). ברחב כתוב: "ותאמר להם ההרה לכו" (יהושע ב טז), ובישראל כתוב: "על ראשי ההרים יזבחו" (הושע ד יג). ברחב כתוב: "ונתתם לי אות אמת" (יהושע ב יב), ובישראל כתוב: "ואמת לא ידברו" (ירמיה ט ד). הווי, כל מה שכתוב בישראל לגניי - ברחב כתוב לשבח.²⁸

²² בזכות שהיללה את הקב"ה כאלהי השמים, הגם שלא ראתה אותו שם, זכתה רחב שיצא מבנותיה יחזקאל הנביא שראה חזיון מרכבה בשמי שמים. מדרש זה, בין אם הכיר את שני המדרשים הקודמים, בין אם לא, מחזק את מעמדה של רחב בהשוואה עם משה. משה עלה למרום וראה את השכינה בהר ומעלה ממנו. רחב היא אישה ארצית ביותר, אם לא פחות מכך. משה הכשיר עצמו ארבעים שנה בבית פרעה וארבעים שנה במדבר להנהיג את עם ישראל ולעלות למרום לקבל תורה. רחב עסקה בזנות ארבעים שנה, גם אחרי ששמעה את קריעת ים סוף. והיא ידעה שיש ה' לא רק בארץ, כי גם בשמים. עוד על ההשוואה בין משה ורחב, ראו אליהו זוטא (איש שלום) פרשה כב: "גדולה תשובה יותר מן התפילה. שכל התפילה שנתפלל משה רבינו, לא קיבל ממנו להכניסו לארץ ישראל. אבל רחב הזונה נתקבלה בתשובה. ר' אליעזר בן יעקב אומר: למה נקרא שמה רחב (הזונה) שהיא רחובה בזכות - בתשובה שעשתה זכתה ויצאו ממנה שבעה מלכים ושמונה נביאים". ראו גם מדרש ספרי דברים פיסקא שלח, איך רגע לפני מותו משקיף משה מהר העברים "שנקברו בו שלשה נביאים הללו שמתו שלא מידי עבירה ואלו הם משה אהרן ומרים ... אשר בארץ מואב - מלמד שהראהו שלשלת המלכים שעתידיים לעמוד מרות המואביה. אשר על פני יריחו - מלמד שהראהו שלשלת הנביאים שעתידיים לעמוד מרחב הזונה". רחב שמידי עבירה באה מושוות עם רות שמוצאה מאיסור "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'" וראה לחסות תחת כנפי השכינה וזוכה למה שלא זכו שלושה הנביאים-אחים "שמתו שלא מידי עבירה".

²³ הפסוק המלא הוא: "ובכן ראיתי רשעים קבורים ונבאו וממקום קדוש ילכו וישתכחו בעיר אשר כן עשו גם זה הבל".
²⁴ שבני עיר מוצאים לא לומדים מהם ולא באים גם הם לחסות בצל השכינה. כך מפרשים פרשני מדרש רבים. ואולי ניתן לפרש גם באופן אחר, שזו ביקורת על בני ישראל שלכאורה קלטו את הגרים וישתכחו בעיר, אבל לאחר זמן שוכחים את המעשה האמין והרב שהגרים עשו בחציית הקוים ובעוזבם את עמם ולאומם ובואם אלינו.

²⁵ מדרש זה כאילו מפחית בערכם של הגרים, דוגמת רות ורחב שאינם באים מאלהים ומסביר מדוע צריך "להצמיד" בן זוג קדוש לכל אחד מהם: יוסף לאסנת, יהושע לרחב, בועז לרות, משה לחובב. ראו גם מדרש תנחומא פרשת צו סימן ח המבקש לשבח את אהרון שגם התקרב וגם נבחר ואגב דברים אלה מפחית לכאורה בערך הגרים ומעביר קו הבחנה בין האבות שנבחרו ובין גירי כל הדורות שהתקרבו אבל לא נבחרו: "אשרי תבחר ותקרב ישכון חצרך (תהלים סה) - אשרי מי שבחרו הקב"ה אע"פ שלא קרבו ואשרי מי שקרבו אע"פ שלא בחרו. ואיזהו שבחרו? זה אברהם, אבל לא קרבו, אבל הוא קרב את עצמו ... וכן הוא אומר כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו (תהלים קלה) אבל לא קרבו אבל הוא קרב את עצמו ... משה בחרו אבל לא קרבו ... דוד בחרו אבל לא קרבו והוא קרב את עצמו ... אשריהם אלו שחברו הקב"ה אע"פ שלא קרבו. בוא וראה יתרו קרבו הקב"ה ולא בחרו, רחב הזונה קרבה הקב"ה אבל לא בחרה, אשרי אהרון בכפלים שבחרו הקב"ה וקרבו". עניין זה של קרבה ולא בחירה, שלכאורה מפחית בערך הגרים שלעולם לא יהיו כמו אבות האומה וזרע ישראל המקורי, וכן עניין "גם זה הבל שאין הבריות באין ומתקדשין" צריך עיון נוסף והבנה. אך במחשבה שנייה, אפשר גם לקרוא את המדרש למעלה באופן אחר: מוטל עלינו, מי שנולדו כיהודים, לקרב את הגרים, לוודא שבמקום קדוש יהלכו וישתכחו בעיר ולקלוט אותם לתוכנו עד כדי נישואין ויצירת קשרי משפחה, כפי שעשו אבות האומה: יוסף, משה, יהושע ובעז. ובכל מקרה, מלבד אהרון שהמדרש מבקש לשבח, יש שנבחרו ולא קרבו ויש שקרבו ולא נבחרו, ועיקר התלונה של קהלת רבה לעיל היא כנגד שאר אומות העולם שלא התקברו כיתרו, רות ורחב.

²⁶ שירמיהו שבא מרחב צריך להוכיח את בני ישראל!

²⁷ יבוא ירמיהו בן המקולקלת (רחב) ויוכיח לבני המתוקנים - בני ישראל, בני אברהם יצחק ויעקב - שקלקלו מעשיהם.

²⁸ האם אנחנו חשים כאן בעיה מסוימת בקליטת הגר, שמעשיו הטובים מטילים צל על ישראל ומזכירים את חטאיהם? ראו תוספות בגמרא קידושין עא ע"א על הביטוי קשים גרים לישראל כספחת: "וה"ר אברהם גר פירש לפי שהגרין בקיאיין במצות ומדקדיקין בהם,

פסיקתא דרב כהנא פסקא יג דברי ירמיהו – ביקורת על החייאת רחב

ר' שמואל בר נחמן פתח: "אם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם" (במדבר לג נה). אמר הקב"ה לישראל: אני אמרתי לכם: "כי החרם תחרימם החיתי והאמורי" (דברים כ יז). ואתם לא עשיתם כן, אלא: "ואת רחב הזונה ואת בית אביה ואת כל אשר לה החיה יהושע" (יהושע ו כה). הרי ירמיהו בא מבני בניה של רחב הזונה, ועושה לכם דברים של "סיכים בעיניכם ולצנינים בצידכם"²⁹. לפיכך צריך הכתוב: "דברי ירמיהו" (ירמיהו א: א)³⁰.

מסכת מנחות דף מד עמוד א – דוגמת רחב בימי חז"ל?³¹

תניא, א"ר נתן: אין לך כל מצוה קלה שכתובה בתורה, שאין מתן שכרה בעולם הזה, ולעולם הבא איני יודע כמה. צא ולמד ממצות ציצית; מעשה באדם אחד שהיה זהיר במצות ציצית, שמע שיש זונה בכרכי הים שנוטלת ד' מאות זהובים בשכרה, שיגר לה ארבע מאות זהובים וקבע לה זמן. כשהגיע זמנו, בא וישב על הפתח. נכנסה שפחתה ואמרה לה: אותו אדם ששיגר לך ד' מאות זהובים בא וישב על הפתח. אמרה היא: יכנס. נכנס. הציעה לו ז' מטות, שש של כסף ואחת של זהב, ובין כל אחת ואחת סולם של כסף ועליונה של זהב, עלתה וישבה על גבי עליונה כשהיא ערומה, ואף הוא עלה לישיב ערום כנגדה, באו ד' ציציותיו וטפחו לו על פניו, נשמט וישב לו ע"ג קרקע, ואף היא נשמטה וישבה ע"ג קרקע. אמרה לו: גִּפָּה של רומי, שאיני מניחתך עד שתאמר לי מה מום ראיתי בי. אמר לה: העבודה, שלא ראיתי אשה יפה כמותך, אלא מצוה אחת ציונו ה' אלהינו וציצית שמה, וכתוב בה: "אני ה' אלהיכם" שתי פעמים:³² אני הוא שעתיד ליפרע ואני הוא שעתיד לשלם שכר. עכשיו נדמו עלי כד' עדים. אמרה לו: איני מניחך עד שתאמר לי מה שמך ומה שם עירך ומה שם רבך ומה שם מדרשך שאתה למד בו תורה, כתב ונתן בידה.³³ עמדה וחילקה כל נכסיה, שליש למלכות ושלש לעניים ושלש נטלה בידה, חוץ מאותן מצעות, ובאת לבית מדרשו של ר' חייא. אמרה לו: רבי, צוה עלי ויעשוני גיורת, אמר לה: בתי, שמא

קשים הם לישראל כספחת. דמתוך כן הקב"ה מזכיר עונותיהם של ישראל כשאינו עושין רצונו" – פירוש שמקבל חיזוק גדול ממדרש זה (ושימו לב מיהו הפרשן שם בתוספות!) ואולי לכן המדרש אשר פותח בתוכחת יחזקאל וירמיהו המיוחסים לרחב, נעזר בהמשך הדרשה בפסוקים גם מנביאים אחרים ואיננו בורר. ועל"פ, בהמשך הפסיקתא שם, מצאנו את המדרש הבא: "א"ר שמואל בר נחמן: ארבעה הן שהן באין ממשפחה נכוייה, ואילו הן: פנחס, ואוריה, יחזקאל, וירמיהו. פינחס את מוצא בשעה שבא לייחס את ישראל, אמרו לו: את בא ליחסינו? אלעזר למי היה נשוי, לא לבתו של פוטיאל? ... וכיון שראה הקב"ה שהן מזלזלין לו התחיל מייחסו: פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ... אוריה היו ישראל מזלזלין אחריו ואומרים: לא גבעוני הוא? ... וצרך הכתוב ליחסו: ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן (ישעיה ח ב). יחזקאל ישראל היו מזלזלין אחריו ואומרים: לא מבני בניה של רחב הזונה הוא? וצרך הכתוב לייחסו: היו היה דבר י"י אל יחזקאל בן בוזי הכהן (יחזקאל א ג). ירמיהו היו ישראל מזלזלין עליו ואומרים: לא מבני בניה של רחב הזונה הוא? וצרך הכתוב ליחסו: דברי ירמיהו בן חלקיהו מו הכהנים אשר בענתות (ירמיהו א א)". נראה ששני מדרשים אלה, באותה פסיקתא דרב כהנא, מציגים את הבעייתיות שיש בקבלת גרים וייחוסם, וניתן לחברם עם מדרש קהלת רבה לעיל ומדרש תנחומא שהבאנו בהערה הקודמת. הקפיצה הנחשונה – הקוונטית הזו, לא סתם של גרים, אלא גרים שנועדו במעשיהם המגונים לפני שבאו לחסות בצל כנפי השכינה, ורחב היא דוגמא בולטת לכך, עדיין קשה לעיכול ולהבנה גמורה. אבל הקטרוג כביכול של רחב על התנהגות עם ישראל היא בסופו של דבר לשבחה ולגנותם של ישראל – ההפך מהגנות והשבח במדרש ספרי זוטא לעיל. סיום המדרש הוא כולו בשבח הגרים. ואולי הטוב ביותר הוא לזכור מהיכן באנו כולנו כפי שאנו מרחיבים בליל הסדר. ראו דברינו [וגר לא תונה](#) בפרשת משפטים וכן דברינו [כולנו גרים](#) בחג השבועות שבהם הראינו שכולנו בעצם גרים.

²⁹ המשך הפסוק בספר במדבר פרק לג פסוק נה בו פתח הדרשן. ראו הפסוק במלואו שם: "וְאִם לֹא תֹרִישׁוּ אֶת יְשֵׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְהָיָה אֲשֶׁר תֹּחֲתוּ מֵהֶם לְשִׁפְיָם בְּעֵינֵיכֶם וּלְצִנֵּינֵם בְּצִדֵיכֶם וְצָרְרוּ אֲתֶיכֶם עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבֵיהָ בָּהּ".

³⁰ דברי ירמיהו הקשים בהם נפתח ספרו ושאותם אנו קוראים בשבת הראשונה של בין המצרים. 'דברים' הוא לשון קשה כפי שכבר ראינו במספר מקומות: "אלה הדברים", "ידבר עמים תחתנו", "וידבר משה אל ה' לאמר" בפרשתנו ועוד. הרי לנו מדרש "ההולך נגד הזרם", כנגד כל המדרשים שראינו לעיל שאין ספק שהם הרוב. טעות עשה יהושע שהחיה את רחב ובני ביתה (נכון יותר טעו המרגלים שהבטיחו לה שהרי מרגע שהבטיחו לא יכל יהושע להפך הבטחתם, ראו הבטחתו [לגבעונים](#)). ומשעה שהחיה אותה האם גם טעה כשקיבל אותה לעם ישראל ונשא אותה לאישה? הרי סוף סוף יצאו מנישואין אלה ירמיהו ועוד נביאים. נכון שירמיהו מוכיח כעת את עם ישראל וזה עונשם, אך הוא עצמו מה נאמר, שפסול הוא? ראו גם דברינו [וקראת לשלום](#) בפרשת שופטים שם הראינו שיהושע (בעקבות משה) גם "מסרב פקודה" ונותן לשבעת העמים שהתורה מצווה להשמיד, בחירה: "כי תקרב אל עיר ... וקראת אליה לשלום ... מי קיים הפרשה הזאת? יהושע בן נון ... היה פורש דאטגמא בכל מקום שהיה הולך לכבוש והיה כתוב בה: מי שמבקש להשלים - יבוא וישלים, ומי שמבקש לילך לו - ילך לו ומי שמבקש לעשות מלחמה - יבוא ויעשה מלחמה" (דברים רבה ה ג). ומי הדרשן שם? רבי שמואל בן נחמן! אותו דרשן שתוקף כאן את החייאתה של רחב והופך את ירמיהו לנביא שאולי לא היה צריך בכלל להגיע לעולם! מדרש זה צריך עיון גדול. ראו מקבילה במדרש זוטא - איכה (בובר) פרשה א.

³¹ נסיים בסיפור שמקורו במדרש ספרי פסקא קטו בפרשתנו, שיחזיר אותנו לפרשת השבוע, למצוות ציצית ולמדרשים בשבחה של רחב וקבלתה לכלל ישראל. הנה הדגם של רחב הזונה חוזר גם במעשיות חז"ל. בניגוד גמור להלכה שאין מקבלים "גרים לשום אישות" או אהבה (גמרא יבמות כד ע"ב, מסכת גרים פרק א הלכה ג), ר' חייא מקבל את הקשר שנוצר בין אותו אדם שכעת מתברר שהוא אחד מתלמידיו – תלמיד שטרם נסוע עד כרכי הים בשביל זונה מיוחדת, ובין אותה זונה שלנוכח מצוות הציצית שחוטי הלבן שבה מסמלים את הארץ (את הטיט) והתכלת שבה את השמים (בדומה לדברי רחב לעיל) מחליטה לעזוב הכל ולהתגייר. ראו דברינו [אגדה וסותרת הלכה](#) שם הרחבנו לדון כיצד קיבל ר' חייא את אותה אשה וגייר אותה.

³² בפסוק החותם את הפרשה: "אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לְהוֹת לְכֶם לְאֱלֹהִים אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם".

³³ נראה שבקשת האשה והמסירה בכתב של שם התלמיד, עירו, רבו ובית מדרשו, מביעה סוג של קשר ומחויבות בניהם. עובדה היא שר' חייא אישר את הקשר ביניהם בעקבות מסירת כתב זה. האם היה 'דיבור' ביניהם? האם "הכתב" ובו פרטי אותו התלמיד היה סוג של שטר והתחייבות? האם נוצר כאן קשר רגשי כן (שר' חייא ידע לזהות) כתחליף לקשר הגופני שלא אירע?

עיניך נתת באחד מן התלמידים? הוציאה כתב מַנְּהָה ונתנה לו, אמר לה: לכי זכי במקחך, אותן מצעות שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר, זה מתן שכרו בעולם הזה, ולעולם הבא איני יודע כמה.³⁴

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים 1: עוד באמתחתנו מדרש יקר ונחמד מפז באגדת בראשית (בובר) פרק לב המקשר את כל העניין עם הופעת המלאך ערב כיבוש יריחו, האומר ליהושע: "... שלא תפסול אותי כשם שפסל אותי משה ... ומאותה שעה צוה הקב"ה למלאך שיניח בני אדם מן האומות, שמא יעשו תשובה, כגון רחב הזונה, ועוד שילמדו ישראל בהן לעשות מלחמה". ראו שם מדרש פנינה זה.

מים אחרונים 2: ועוד פנינה בקשר של ירמיהו לרחב. ראו מדרש שמואל (בובר) פרשה ט [ז]: "אמר ר' אבהו: בשעה שהלך עבד מלך הכושי להעלות את ירמיהו מן הבור, מהו אומר לו: שים נא בְּלוֹאֵי הַסְּחָבוֹת וְהַמְּלָחִים תַּחַת אַצְלוֹת יְדֶיךָ מִתַּחַת לְחֻבְלִים (ירמיהו לח יב). אמר לו ירמיהו: לואי הוה לי סולם חד.³⁵ אמר לו הקב"ה: סולם את מבקש? אין לזקנתך בידי חבל. לא כן כתיב: ותורידם בחבל בעד החלון (יהושע ב טו), ואף את: וימשכו את ירמיהו בחבלים". זקנתך, היא רחב מלטה את המרגלים בעזרת חבל, אף אתה ירמיהו מצאצאיה, תימלט מהבור בעזרת חבלים. אין סולם, ירמיהו.

³⁴ השווה עם הסיפור על אלעזר בן דורדיא בגמרא עבודה זרה יז ע"א שהסתיים באופן שונה לגמרי. וכל קורא יסיק בעצמו אם יש או אין קשר בין הסיפור הזה "לכי זכי במקחך" לדברינו על רחב. עכ"פ, גם רחב הציעה מצעות של זנות וחלון, חומה וחבל של איסור, וסופה שהציעה מצעות של אישות וגרה בעיר חומה עם חלון וחבל של היתר. למי? ליהושע.

³⁵ אחד. ירמיהו מבקש סולם לעלות בו מן הבור.